

INNHOOLD

Forord	3	kapittel 2	
DEL 1		Kognitive symptomer	29
OM DEMENS	13	<i>Knut Engedal og Per Kristian Haugen</i>	
kapittel 1		Oppmerksomhet	30
Demens	14	Fokusert oppmerksomhet	30
<i>Knut Engedal og Per Kristian Haugen</i>		Delt oppmerksomhet	30
Begreper og definisjoner	15	Neglekt	30
Mental svikt eller kognitiv svikt	15	Læringsevne og hukommelse	31
Aldersrelatert kognitiv svikt	15	Korttidshukommelse	32
Mild kognitiv svikt og		Langtidshukommelse	32
subjektiv kognitiv svikt	16	Gjenkalling og gjenkjenning	34
Hjernesvikt	17	Å huske retrospektivt og prospektivt	35
Organisk psykosyndrom	18	Kildehukommelse	35
Demens	18	Orienteringsevne	36
Degenerativ demens	19	Språk	36
Primær degenerativ demens	19	Ikke-flytende språk	36
Kortikal og subkortikal demens	20	Svikt i ordforståelse	37
Progresjon av demenssymptomer	20	Vansker med benevning	37
Forekomst av demens	22	Agnosi	38
Prevalens	23	Visuell agnosi	38
Insidens	24	Hørselsagnosi	38
Forekomst av ulike typer av demens	24	Handlingssvikt	39
Hjemmeboende personer med demens	25	Apraksi	39
Konsekvenser for framtiden	25	Visuokonstruktive vansker	39
Sykdommer som fører til demens	25	Eksekutive vansker	40
Litteratur	28	Intellektuell evne	40
		Litteratur	41

kapittel 3		Risikofaktorer for Alzheimers sykdom	66
Motoriske symptomer	42	Ikke modifierbare risikofaktorer	67
<i>Gro Gufjord Tangen</i>		Mulige modifierbare risikofaktorer	70
Forløp	43	Mulige modifierbare beskyttende faktorer	73
Gange og balanse ved ulike demenssykdommer	43	Andre faktorer som har vært diskutert	74
Betydning av motoriske symptomer	45	Sammenfatning	75
Motoriske symptomer ved demens ved Alzheimers sykdom	45	Symptomer i tidlig fase	75
Litteratur	47	Språkfunksjon	78
		Forståelse av og handling i rom	79
		Fungering i dagliglivet	80
		Emosjonelle forandringer	80
kapittel 4		Symptomer i en senere fase	80
Å leve med en demenssykdom	48	Symptomer i slutfasen	81
<i>Knut Engedal og Per Kristian Haugen</i>		Atypisk forløp av Alzheimers sykdom	82
Personen i sentrum	48	Posterior kortikal atrofi	82
Forståelse av sykdommen	49	Frontal atrofi	82
Hva sier personer med demens?	49	Diagnosen – som bør stilles i den tidlige fasen	82
Å mestre hverdagen	50	Sammenfatning – diagnostikk	83
Forståelse av verden	51	Differensialdiagnostikk	83
Ingen reagerer likt	53	Prognose	84
Å trengte andre mennesker	54	Behandling	84
Traumer og demens	54	Forebyggende tiltak	84
Selvfølelse og demens	56	Generelle råd	85
Litteratur	57	Antidemens legemiddelbehandling	86
		Forhindre eller redusere strukturelle skader	86
		Symptomatisk behandling	86
		Litteraturliste	88
DEL 2			
ULIKE ÅRSAKER TIL DEMENS	59		
kapittel 5		kapittel 6	
Alzheimers sykdom – den hyppigste årsaken til demens	60	De nest vanligste årsakene til demens	90
<i>Knut Engedal og Per Kristian Haugen</i>		<i>Knut Engedal og Per Kristian Haugen</i>	
Anatomiske funn i hjernen	61	Frontotemporal demens (FTD)	90
Nevrofibrillære floker	63	Anatomiske funn i hjernen	92
Senile plakk	63	Årsaker og risikofaktorer	92
Granulovakuolær degenerasjon og gliose	64	Symptomer	92
Nevrondød og tap av synapser	64	Endringer i kognitiv fungering	93
Nevrokjemiske forandringer	65	Atferdsvarianten av FTD (aFTD)	95
Nucleus basalis Meynert	65	Primær progressiv afasi (PPA)	96
		Semantisk demens (SD)	96

Logopenisk demens (LD)	96	Atypisk parkinsonisme	
Diagnosen	96	(Parkinson pluss sykdommer)	128
Differensialdiagnostikk	98	Huntingtons sykdom	129
Prognose	100	Creutzfeldt-Jakobs sykdom og andre prionsykdommer	130
Behandling	100	Hereditær spastisk paraparese	131
Parkinsons sykdom med demens (PD)	102	Ataksier	131
Anatomiske funn i hjernen	102	Infeksiøse tilstander	132
Symptomer	102	Hjerne- og hjernehinnebetennelser	132
Diagnosen	104	Toksisk-metabolske og endokrine tilstander	133
Prognosen og behandling	104	Nyresvikt	133
Demens med lewylegemer (DLL)	105	Vitamin B12-mangel	133
Anatomiske funn i hjernen	105	Hepatisk encefalopati (HE)	133
Kognitive symptomer	106	Leukodystrofier	133
Endring av atferd, motorikk og autonome funksjoner	106	Immunmedierte demenstilstander	134
Diagnosen	106	Multipel sklerose (MS)	134
Vær oppmerksom på malignt nevroleptikas syndrom (MNS)	108	Limbisk encefalitt	135
Prognose	108	Systemisk lupus erythematosus (SLE)	135
Legemiddelbehandling	109	Sarkoidose	135
Vaskulær kognitiv svikt og demens	110	Andre tilstander	136
Hjerneinfarkt demens	112	Traumatisk hjerneskade (TBI)	136
Vaskulær demens med subkortikal symptomatologi	114	Subduralt hematom	136
Iskemisk-hypoksisk demens	118	Subaraknoidal blødning	136
Demens ved andre karvegg sykdommer	118	Normaltrykkshydrocephalus (NPH)	136
CADASIL	119	Tumor – primær, metastatisk eller paraneoplastisk	137
Blandingsformer av demens (VaD og AD)	119	Strålebehandling	137
Behandling av vaskulær demens	120	Mitokondriesykdommer	137
Alkoholrelatert demens	121	Gastric bypass (operasjon for fedme)	138
Wernicke-Korsakoffs syndrom	121	Critical illness	138
Alkoholisk demens	123	Kronisk obstruktiv lungesykdom (KOLS)	138
Litteratur	124	Hypoparathyroidisme	139
		Hyperparathyroidisme (PHPT)	139
		Obstruktiv søvnapné (OSA)	139
		Fabrys sykdom	139
		Hypothyreose	140
		Hyperthyreose	140
		Binyrebarkinsuffisiens	140
		Cushings sykdom og syndrom	140
		Litteratur	141
kapittel 7			
Sjeldne årsaker til kognitiv svikt og demens	126		
<i>Anne Brækhus</i>			
Degenerative sykdommer	128		
Motornevro sykdommer (MND)	128		
Parkinsonisme	128		

kapittel 8		Prognose etter et delirium	165
Yngre personer med demens	142	Litteratur	165
<i>Knut Engedal og Per Kristian Haugen</i>			
Demenssykdommer hos yngre	142	kapittel 10	
Utredning av yngre personer	144	Psykiske lidelser og	
Å få demens i yngre år	145	kognitiv svikt	167
Arbeid og demens	146	<i>Knut Engedal og Per Kristian Haugen</i>	
Berører hele familien	146	Depresjon	167
Behov for skreddersydde tiltak	148	Diagnosen og prognostiske aspekter	169
Litteratur	149	Kognitiv svikt og depresjon	170
		Symptomer som kan skille	
		demens fra depresjon	172
		Behandling	174
		Kognitiv svikt ved psykoser	176
		Litteratur	178
DEL 3			
DELIRIUM OG		DEL 4	
PSYKISKE LIDELSER	151	DIAGNOSTIKK	179
kapittel 9		kapittel 11	
Delirium	152	Organisering av	
<i>Maria Krogseth</i>		demensutredningen	180
Definisjon av et delirium	153	<i>Knut Engedal og Per Kristian Haugen</i>	
Det finnes tre subtyper av delirium	153	Forslag til diagnostisk utredning	
Hypoaktivt delirium	153	i primærhelsetjenesten	180
Hyperaktivt delirium	154	Målsetting for den diagnostiske	
Blandet delirium	154	utredningen	180
Hva skyldes et delirium?	154	Oppgavedeling mellom primær- og	
Disponerende faktorer	154	spesialisthelsetjenesten	180
Utløsende faktorer	154	Organisering, samarbeid og	
Hvor vanlig er delirium?	156	ansvar for utredningen	182
Hvordan diagnostisere et delirium?	157	Diagnostisk utredning i	
Akutt mental endring	157	primærhelsetjenesten	183
Fluktuerende forløp	157	Fastlegens diagnostiske arbeid	183
Oppmerksomhetssvikt	157	Utredning ved hukommelsesteam/	
Desorganisert tankegang	158	-koordinator	183
Endret bevissthetsnivå	158	Forslag til utredning i	
Subsyndromalt delirium	159	spesialisthelsetjenesten	186
Delirium hos pasienter med		Målsetting	186
kjent demens	159	Tverrfaglighet	187
Differensialdiagnostikk	160	Litteratur	187
Delirium kan forebygges	161		
Håndtering av delirium	162		
Hvor lenge kan et delirium vare?	163		

kapittel 12			
Medisinsk diagnostisk utredning	189	Eksempel på screeningtester som inngår i basal demensutredning	227
<i>Knut Engedal og Per Kristian Haugen</i>		Trinn 2, utvidet utredning	234
Hvorfor diagnostisere?	189	Forslag til aktuelle tester / spørreskjemaer fra NorKog-batteriet	235
Diagnose så tidlig som mulig, eller til rett tid	190	Kulturuavhengige tester – The European Cross-cultural Neuropsychological Test Battery (CNTB)	237
Den medisinske demensutredningen	191	Trinn 3, nevropsykologisk undersøkelse i demensutredning	238
Innholdet i utredningen	194	Eksempel på funksjoner og tester som inngår i nevropsykologisk undersøkelse	241
Jf. punkt 1 og 2: Samtaler med pasienten og en nærstående	195	Hvorfor teste?	242
Jf. punkt 3: Standardiserte spørreskjemaer til pårørende	196	Tolkning av resultater fra demensutredning	242
Jf. punkt 4: Testing av pasienten	196	Konklusjon	243
Jf. punkt 5: Legeundersøkelse av pasienten med blodprøvetaking	197	Litteratur	243
Jf. punkt 6: CT og MT – bildeundersøkelser	200		
Jf. punkt 7: Andre aktuelle undersøkelser	205		
Sammenfatning	210		
Når den diagnostiske utredningen er avsluttet	210		
Litteratur	212		
		DEL 5	
		NEUROPSYKIATRISKE SYMPTOMER	245
			
kapittel 13		kapittel 14	
Utredning av kognitiv funksjon ved mistanke om demens	214	Nevropsykiatriske symptomer ved demens	246
<i>Per Kristian Haugen og Thale Kinne Rønqvist</i>		<i>Geir Selbæk</i>	
Generelle hensyn ved utredning av eldre	215	Agitasjon	249
God praksis i møte med pasienten	217	Psykotiske symptomer	251
Planlegging av demensutredning	220	Apati	253
Formål	220	Søvnforstyrrelser	253
Omfang av utredning	221	Bruk av psykofarmaka	254
Andre forberedelser	221	Antipsykotika	255
Metodiske og administrative krav	222	Antidepressiva	256
Kvantitativ og kvalitativ vurdering	223	Beroligende og søvndyssende legemidler	256
Observasjoner i samtale	223	Legemidler mot demens	257
Impulskontroll og regulering av atferd	224	Andre legemidler for behandling av NPS	257
Tre trinn i utredning av kognitiv funksjon	226	Litteratur	258
Trinn 1, basal utredning	227		

kapittel 15		Tilbud til hjemmeboende	282
Å forstå nevropsykiatriske symptomer	260	Kommunale tverrfaglige team/koordinator	283
<i>Øyvind Kirkevold</i>		Formidling av diagnose	285
Hvordan kan atferd forstås		Informasjon og veiledning	286
– to overordnede modeller	262	Velferdsteknologi	287
Udekkede behov	262	Hjemmebaserte tjenester	287
Bio-psyko-sosial modell	262	Dagaktivitetstilbud	289
En modell for å forstå NPS, eller utfordrende atferd ved demens	263	Korttids- og avlastningsopphold	293
Hjerneorganiske forandringer	263	Omsorgsboliger	293
Psykososiale faktorer og miljøfaktorer	263	Botilbud i institusjon	295
Fysisk miljø	264	Skjermet enhet	297
Mestringssvikt	265	Forsterket skjermet enhet	298
Premorbid personlighet	266	Behov for videre utvikling	298
Utfordrende atferd som uttrykk for somatiske plager, smerter og/eller delirium	267	Litteratur	299
Tiltak mot utfordrende atferd	267	kapittel 17	
Kartlegging og vurdering av utfordrende atferd	267	Personsentrert omsorg	300
Demensdiagnose og somatisk vurdering	268	<i>Anne Marie Mork Rokstad og Janne Røsvik</i>	
Hva består den utfordrende atferden i?	268	Hva er personsentrert omsorg?	300
Kartlegging	269	Hvilken effekt har personsentrert omsorg?	304
Beretigelse av tiltak	271	Implementering av personsentrert omsorg	306
Om å møte utfordrende atferd	272	Hva er implementeringsforskning?	306
Litteratur	274	Implementering i helse- og omsorgssektoren	306
		Implementering av personsentrert omsorg	307
		Betydning av organisering og ledelse	310
		Personsentrert omsorg i praksis	
		– fire metoder som utfyller hverandre	312
		Hvordan starte?	312
		Litteratur	313
DEL 6		kapittel 18	
TILTAK TIL PERSONER MED DEMENS OG PÅRØRENDE	277	Miljøtiltak	315
		<i>Knut Engedal og Per Kristian Haugen</i>	
kapittel 16		Oversiktligheit og stabilitet	315
Kommunal omsorgskjede – organisering og innhold	278	Fysiske omgivelser	317
<i>Linda GjØra og Mona Michelet</i>		«I dag er det mandag ...»	318
Statistiske holdepunkter	278	LØring – fortsatt mulig?	320
Ideologi	279	Stimulering og aktivitet	322
Kommunenes ansvar	280		
Individuell plan	282		

Sosial kontakt	324	Neglekt	353
Tilbakeblikk sammen med andre	326	Apraksi	353
Et mest mulig normalt miljø	328	Afasi	353
Generelle prinsipper	330	Agnosi	353
Litteratur	331	Redusert sykdomsinnsikt (anosognosi)	353
kapittel 19		Personlighetsendringer	353
Pårørendes situasjon	332	Visuell funksjon	354
<i>Ingun D. Ulstein</i>		Eksekutiv funksjon	354
Hvem er omsorgsgivere?	332	Kombinasjon av symptomer	354
Konsekvenser av å være pårørende til en person med demens	333	Hvor lenge kjører personer med demens bil?	354
Årsaker til at pårørendes helsetilstand påvirkes	334	Når i forløpet av en demenssykdom blir det uforsvarlig å kjøre bil?	355
Faktorer knyttet til pasienten	335	Dagens regelverk	355
Faktorer knyttet til pårørende	336	Spesielle krav til bilførere over 75 år	355
Familie og sosialt nettverk	338	Retningslinjer vedrørende inndragning av førerkort	356
Psykososiale tiltak	339	Når bør en pasient med kognitiv svikt eller demens slutte å kjøre?	356
Lavterskeltilbud	341	Hvordan kan vi best bedømme om en pasient med symptomer på demenssykdom fortsatt kan kjøre?	357
Undervisning om demens	341	Sykehistorie	357
Samtalegrupper for pårørende	342	Testing av kognitive funksjoner	357
Ta vare på pårørende!	346	Vurdering av spesialist	358
Litteratur	347	Vurdering hos nevropsykolog	358
		Kjøresimulator	359
		Vurdering av praktiske kjøreferdigheter	359
		Hvis pasienten kan fortsette å kjøre	360
		Hvis pasienten må slutte å kjøre	360
		Hva kan gjøres dersom en person med demens nekter å slutte å kjøre?	362
		Konklusjon	362
		Litteratur	363
		kapittel 21	
		Rettigheter og praktisk bistand	364
		<i>Lars Gustavsen og Linn Skomsøy Løvlien</i>	
		Lovens overordnede prinsipper	365
		Alternativer til vergemål	366
		Vilkår for å få oppnevnt verge	367
DEL 7			
BILKJØRING OG JURIDISKE SPØRSMÅL	349		
kapittel 20			
Demens og bilkjøring	350		
<i>Anne Brækhus</i>			
Bilkjøring	350		
Symptomer ved demens som kan gi reduserte kjøreferdigheter	351		
Redusert oppmerksomhetsfunksjon	351		
Visuokonstruktiv og visuospatial svikt	352		
Redusert intellektuell funksjon	352		
Hukommelsesreduksjon og redusert innlæringsevne	352		
Forlenget reaksjonstid	353		

Begjæringsrett og meldeplikt	368
Hvem kan være verge?	368
Testasjonshabilitet – krav til testators vurderingsevne	370
Oppsummering	371
Litteratur	372

kapittel 22

Rettsikkerhet for personer med demens 373

Øyvind Kirkevold

Innledning	373
Helse- og omsorgstjenesteloven	374
Forskrift for sykehjem og boform for heldøgns omsorg og pleie	375
Forskrift om kvalitet i pleie- og omsorgstjenestene og verdighetsgarantien	376
Pasient- og brukerrettighetsloven	379
Om vurdering av samtykkekompetanse	381
Lov om pasient- og brukerrettigheter – kapittel 4 A	382
Samtykkekompetanse	383
Om motstand	383
Vesentlig helseskade for pasienten	383
Tillitsskapende tiltak	384
Andre lover og forskrifter	387
Litteratur	388

Presentasjon av medforfattere 390

Stikkordsregister 393